

13/02/2023

Llops, pastors, ciència i espectacle: dualitats urbà/rural i la construcció del medi ambient al tardofranquisme

Després d'uns tràgics fets ocorreguts a San Cibrao das Viñas el 1974, els llops van estar en el punt de mira de la societat espanyola. Tant els seus defensors com els seus detractors, que volien l'extermini de l'espècie, es van enredar en un acalorat debat en el qual també va participar Félix Rodríguez de la Fuente. Carlos Tabernero, investigador de l'IHC, ens ho narra en aquest article.

iStock/RamonCarretero

El juliol de 1974, una lloba presumptament va assassinar dos nens i va ferir una adolescent a San Cibrao das Viñas (Ourense, Galícia, Espanya). La premsa se'n va fer ressò immediatament, primer amb la notícia dels assassinats a la secció de successos de diversos diaris, a la qual van seguir diversos articles elucubrant sobre si es tractava d'un llop o un gos salvatge (1). Una breu anàlisi recolzada pel CSIC va culpar els gossos salvatges en un intent inicial per exonerar els llops, documentava una "psicosi d'invasió de llops" dels pastors locals que no es podia justificar amb els llops en perill d'extinció i defensava la necessitat de constituir reserves adequades davant de l'extermini (2).

Els conflictes locals són crucials en la construcció de narratives sobre la natura, on l'espai sociocultural de comunicació exerceix un paper fonamental en la lluita pel significat quant a nocions de patrimoni natural. En aquest cas concret, els mitjans van exposar disputes i negociacions entre subjectivitats i experiències molt diverses sobre la naturalesa, així com l'eventual creació (o confirmació), en la construcció de relacions de poder, d'una jerarquia

epistemològica. Per una part, una implicació tan primerenca d'autoritats científiques suggereix un conflicte arrelat entre polítiques de conservació de la natura i les activitats quotidianes de la població rural. De fet, pocs dies després, els diaris locals ja vinculaven la tragèdia al cèlebre naturalista televisiu Félix Rodríguez de la Fuente (3, 4), i en connexió amb la Llei de Caça del 4 d'abril de 1970. Aquesta Llei havia convertit els llops, fins llavors feristes, en caça major, protegint-los de fet contra l'extermini indiscriminat. Es va argumentar que els llops prosperaven a la zona perquè "Rodríguez de la Fuente [havia] convençut persones que ignoren el camp que aquestes bèsties [eren] inofensives" (5), acusació que establia clarament a l'oposició entre la vida quotidiana de la gent del camp i la seva administració per part d'urbanites estranys.

El debat sobre la necessitat o oportunitat de dur a terme l'extermini o la conservació de les poblacions de llops a Espanya es va fer cada cop més acalorat als mitjans de comunicació. Tot i que els llops eren comprensiblement el centre del debat, l'atenció es va dirigir ràpidament a Rodríguez de la Fuente, ja cèlebre naturalista, activista, escriptor d'història natural i estrella televisiva. Des de la seva posició, en un context de desenvolupament de continguts televisius d'història natural en relació amb el disseny d'estratègies educatives per a audiències àmplies, però també de forta censura del règim, Rodríguez de la Fuente es va permetre fins i tot ser crític amb polítiques relacionades amb la gestió del patrimoni natural. En aquest sentit, com a incansable conservacionista, i també com a famós criador de llops (1), va advocar obstinadament per la conservació d'aquesta espècie, i per això es va veure involucrat en un conflicte que implicava pastors, caçadors, gestors forestals, acadèmics, legisladors i analistes diversos, jugant un paper tant significatiu com ambigu en la construcció de discursos sobre els conflictes entre llops i éssers humans, en què inevitablement es contraposava el coneixement experiencial dels habitants del medi rural a la gestió científica generada al medi urbà.

En aquest cas, els aspectes socioeconòmics immediatament van guanyar pes al debat. En un article publicat a la revista *Triunfo* (6), el periodista, biòleg i activista Joan Senent-Josa es va basar en la dualitat urbà/rural per argumentar que Rodríguez de la Fuente no estava tenint en compte les condicions miserables de la vida rural quan relacionava insistentment l'educació i la valoració de les idees conservacionistes amb el desenvolupament socioeconòmic necessari perquè Espanya ingressés al cor polític i econòmic d'Europa Occidental. En aquest sentit, la celebritat de Rodríguez de la Fuente també va semblar tornar-se'l en contra de sobte. La seva posició com a icona mediàtica, un símbol del poder de les representacions de la natura als mitjans i la construcció d'autoritat associada, l'enfrontava aparentment a l'experiència quotidiana de la població rural, però també als experts científics (1). A la personalització inicial dels arguments a través de la dualitat rural/urbana es va superposar ràpidament l'oposició ciència/celebritat, on els seus arguments es menyspreaven a causa de les seves simplificacions aparentment sensacionalistes de la història natural (1, 4, 7).

Enmig d'aquesta tempesta mediàtica, l'influent diari *ABC* va tornar a entrar amb força al debat amb un ampli reportatge en tres luxosos lliuraments a la popular revista dominical *Los Domingos de ABC*, signat pel reconegut periodista de premsa, ràdio i televisió Tico Medina (8). El reportatge, que donava veu a persones més o menys directament involucrades en l'incident, se centrava, no obstant això, a enfortir la confiança i la credibilitat en relació amb l'aplicació del coneixement científic a les circumstàncies dels habitants de les àrees afectades. Experts com Rodríguez de la Fuente o Javier Castroviejo van defensar una política de batudes controlades, però insistien en la necessitat d'estudis rigorosos per

identificar i exterminar els animals responsables de les morts, oposant-se a campanyes d'extermini.

Poc després, Ramón de Madariaga, llavors Secretari General d'ADENA, que va insistir que l'extermini dels llops no era la resposta, sinó l'aposta seriosa per la gestió científica del medi ambient per entrar en una dinàmica de desenvolupament pròspera i ratificada internacionalment (9). Més endavant, Rodríguez de la Fuente va situar els seus llops com a personatges principals en els quatre famosos episodis sobre l'espècie a la seva aclamada sèrie de televisió *El Hombre y la Tierra* (1974-1981). En el primer episodi, *El lobo*, emès el 18 de febrer de 1977, resumia els seus punts de vista en una reconstrucció molt dramàtica del conflicte entre llops i pastors, servint per denunciar enèrgicament pràctiques prohibides de caça, com l'ús de ceps i verí, i per tornar a demanar accions de l'administració. Com calia esperar, l'episodi no va ser ben rebut en alguns cercles i, en el context de la seva audiència massiva, va tornar a situar al centre d'atenció la dualitat rural/urbana mitjançant un retrat implacable dels desequilibris a l'estructura social del camp espanyol.

En conjunt, el cas de la lloba assassina mostra la complexitat dels processos de producció i gestió del coneixement científic. Exemplifica com els discursos mediàtics sobre ciència i modernització tenen un paper crucial en la configuració de les nocions del medi ambient d'una societat i, així, de la relació amb la natura. A través d'una tempesta mediàtica en què intervenen bona part dels actors implicats, mostra el desenvolupament i la interacció de subjectivitats al voltant del coneixement de la història natural, així com la construcció sociocultural de jerarquies epistemològiques en relació amb l'oposició entre el rural i l'urbà, en si una projecció situada del conflicte entre el local i el global en la generació de narratives sobre la naturalesa.

Carlos Taberero

Institut d'Història de la Ciència (IHC), Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

carlos.taberero@uab.cat

Referències

- (1) Carlos Taberero. **The case of the killer she-wolf. Media, science, and the construction of the environment in late Franco's Spain.** *Historical Studies in the Natural Sciences* 52(4) (2022): 523-545.
- (2) Editorial, "**Lobos, perrilobos o perros asilvestrados en la provincia de Orense.**" *ABC*, 10 de juliol de 1974.
- (3) Carlos Taberero, "**The Freedom of All Living Creatures.**" *Nature, Natural Sciences and the Image of Spain in the Work of Félix Rodríguez de la Fuente* *Arbor* 192, no. 781 (2016): a345.
- (4) Carlos Taberero, "**Wildlife Comics, or the Making of Young Naturalists**", *Journal of Science Communication* 21 no. 1 (2022): A05.
- (5) M. Sierra, "**El terror del lobo ha vuelto a nuestros pueblos.**" *Alerta*, 13 de juliol de 1974.
- (6) Joan Senent-Josa, "**El lobo y el Mercado Común.**" *Triunfo*, 3 d'agost de 1974.
- (7) Carlos Taberero, "**The Changing Nature of Modernization Discourses in Documentary Films**", *Science in Context* 31, no. 1 (2018): 61–83.
- (8) Tico Medina, "**Cuando baja el lobo.**" *Los domingos de ABC*, 22 de setembre de 1974; "**El misterio del lobo asesino y el enigma del perro salvaje.**" *Los domingos de ABC*, 6 d'octubre de 1974; "**Habla el lobo.**" *Los domingos de ABC*, 13 d'octubre de 1974.

(9) Ramón de Madariaga, "**ADENA dice: menos daños y . . . menos 'lobos'**", *ABC*, 1 de novembre de 1974.

Aquesta recerca forma part del projecte PID2019-106208GB-I00 (*Urban Narratives about Nature: Contemporary Construction of Natural History Knowledge*), finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

[View low-bandwidth version](#)